

Magyar múlt

(Második folytatás)

A társadajom polgári osztályai még csak a kialakulás kezdetén vannak. A városokban a gazdag kereskedő családok viszik a vezető szerepet. Az iparosság céhekben való szervezkedése már erősen elzárkozó jelleget ölt. Tagul csak városi polgárokat vesznek fel, viszont városi polgárnak csak azt tekintik, akinek ott ingatlana van. A szökött jobbágyok városba menekülő népe tehát nem juthat be közéjük. Ezek vagy mint „kontárkodó” iparosok, vagy, mint alkalmi napszámosok tengetik életüket és sem a város önkormányzatában, sem a céhek gazdasági szervezetében nincs részük.

Az ipari munkásságnak még csak egyetlen rétege mutatkozik számbavehető tényezőként, a bányamunkások, akik régi idők óta a királyi jövedelmek jelentős forrásaként jönnek számításba. (Már Taksony fejedelemről tudjuk, hogy több ezer bányamunkást hívott be.)

A bányatelepek királyi tulajdont képeznek, de a királyok nemes urakra bízzák igazgatásukat. Ezeknek túlkapásai csakhamar bérharcokra vezetnek. Ezek a súrlódások nem lehettek egészen kisméretűek, mert a törvényhozás is foglalkozik velük és eltiltja a munkások szervezetekbe való összefogását, a szervezkedő munkásokat pedig „szemeik kioltása és alkalmatos büntetések”-kel akarja a szervezkedés felesleges voltáról meggyőzni. Utóbb pedig elfogadja Werbőczy István, országbíró törvényjavaslatát, mely halálbüntetést ír elő a bányász-sztrájk büntetéséül. A bányászok egészen kialakult és szabályszerű bérharcokat, sztrákokat vívó proletárrétege mellett még egy hasonló réteg kezd kialakulni a városok mesterlegényeiből, akiknek száma még jelentéktelen, kizsákmányoltatása is teljesen más formájú és távol áll még a modern kor kizsákmányolásától, de akik már ekkor kezdenek ellentétbe kerülni mestereikkel és nem sokkal később már kemény bérharcokat vívnak munkáltatóik ellen.

A parasztság helyzetének leromlása fokozott méretekben halad előre. Eredetileg „teljes jobbágytelek” volt egy-egy jobbágycsalád megélhetésének forrása. A jobbágytelek vidékenként eltérő nagyságban 8—15 holdnyi külső telket jelentett, mely a földművelés akkori állapota mellett okvetlenül szükséges is volt a család létfenntartásához. Azonban idők során a jobbágytelkeket fél-, negyed- és nyolcad-telkekre darabolták. Nemcsak a népesség szaporodása okozta ezt, hanem a főjdesurak azon törekvése is, hogy minél nagyobb területet vonjanak saját kezelésük alá. (Amit per sze megint csak a jobbágy robot-munkájával műveltettek.)

Igy hamarosan új osztálytagozódás keletkezik. Jelentős tömegek maradnak teljesen föld nélkül. Ez az úgynevezett szellérség — a nyomorúság különböző fokaiival. Van köztük házas szellér, akinek legalább belső telken épült háza van, de szaporodik a

háztalan, vagy ahogy a nép keserű gúnnyal nevezi, a más hátán élő zsellér, aki szolgálatok fejében jobbágyoknál húzza meg magát. Ez a legalsóbb paraszti réteg napszámból, vásári kereskedésből tengődik. Egy része elszegődik hajtónak (mint akkor nevezték: hajdúnak), a külföldre irányított marhaszállítmányokhoz. Van, aki valamicske háziipart űz.

A birtoktalan parasztság olcsó munkaereje még lejjebb szorítja a jobbágyság életszínvonalát és a terhek további emelésére ösztönzi a földesurakat.

Pedig a terhek akkor már (Acsády számításai szerint) a jobbágyföldek jövedelmének közel kétharmadát nyelik el. Pusztá létfenntartásuk nehézségekkal jár. Pedig a rendes terheken kívül töménytelen törvénytelen zsarolással, vámmal, sarcolással nyomorgatják a dolgozó népet. Még az is nagy vívmánynak tekinthető (bár ez is csak írott malaszt maradt), hogy Hunyadi Mátyás király megtiltotta a főúri és főpapi vámhelyeknek, hogy a jobbágyok menyasszonya után vámot vessenek ki. Annál gyakoribbak a jobbágyságot sújtó rendelkezések, sőt, a jobbágyságot természeti csapások is sújtják.

1491/92-ben rossz a termés. Ugyanakkor országos járványok és marhavész okoznak károkat, miket természetesen csak a jobbágyság érez igazán.

Egy 1500-ból származó oklevél szerint akkora a parasztok nyomorúsága, hogy buza- és rozskenyérre már egyáltalán nem, de korpából, vagy zabból készült kenyérre sem mindig jut. Vannak vidékek, ahol rosszabb terméskor tölgyemakk lisztből sütnek kenyeret.

1504-ben az országgyűlés törvényt hoz, mely a jobbágyságot vadászati tilalommal sújtja. A törvény szerint „a főpapok, zászlós urak és a többi honlakovok (nemesek) jobbágysági országszerte kezdik abbahagyni a földművelődést és e helyett madarászatra adják magukat, miáltal a földesuraikat jövedelmük elvonásával megcsalni nem irtóznak“, amiért is súlyos bírság terhe alatt tiltja őket a vadászattól és madarászástól. Ezzel nemcsak megélhetésének egyik szűkös forrásaitól, hanem a rendes földművelés lehetőségeitől is megfosztották a jobbágyságot. Ebben az időben ugyanis a vadállomány még irdatlanul nagy. A duvad valósággal csordákkal lepte el a földeket. A jobbágyoknak pedig összeszorult szívvel kellett néznie, hogy keserves munkája gyümölcsét, családjá egyetlen megélhetési reményét hogyan pusztítják el a sértetlenné avatott duvadak farkai.

Igy nem lehet csodálkozni, hogy vannak, akik már belefáradtak a küzködésbe és arra gondolnak, hogy máshol keresnek emberségesebb megélhetést.

1492-ben „idegen földre való kivándorlással“ fenyegetőzik a székely népnek Ulászló királyhoz intézett panasza, melyben arról siránkoznak, hogy „ökörként járomba fogják őket és barmok módjára kell hordaniok a fát“ Báthori vajda számára.

Hasonló eseményektől tart a jobbágynyúzás felett pálcát rit-

kán törő főurak egyike is: Váradi Péter kajocsai érsek, aki 1496-ban panasolja, hogy „Bodrog és Szerém megyében úgy bánnak a jobbággyokkal, mint valami barmokkal és annyira sanyargatják, hogy tartani kell tőle, hogy a jobbággyok tömegesen fog Törökországba vándorolni.”

Csordultig telt a keserűség pohara és nemsokára eljött a nagy alkajm, a forradalom. 1514-ben (10 évvel a vadászati tilalom törvénybe iktatása után) a király és az egyház fejének együttes parancsa szólítja fegyverbe a parasztságot.

TÖRÖK VESZEDELEM ÉS A KERESZTÉSHÁBORÚ

1514-ben a király és Bakócz Tamás esztergomi érsek kereszties hadjáratot hirdettek a török ellen. A keresztieshadjáratnak ekkor Magyarországon megvolt a maga hagyománya, mert Niszen Hunyadi is a Kapisztrán János szerzetes által toborzott keresztieshaddal szabadította fel 1456-ban a törökök által ostromolt Nándorfehérvárat (Beograd). 1514-ben azonban más volt a helyzet. 1456-ban támadó ellenség ellen kellett küzdeni, s akkor a török veszedelem valóságos fenyegető tény volt. 1514-ben a török támadás valószínűtlen volt. Csak nemrégiben kötöttek öt évre szóló békét s ennek megszegésétől nem kellett tartani, mert épp akkor a török birodalom erős belső zavarokkal küzdött. Semmiesetre sem lehetett szó tehát védelmi hadjáratról. A főleg Bakócz esztergomi érsek által sürgetett keresztieshadjáratnak más céljainak kellett lennie.

A hivatalos történetírás máig is tisztázatlannak tartja az 1514-ben hirdetett keresztieshadjárat indokait. Mi talán kicsit közelebb tudunk jutni ennek a „rejtélynek“ a megoldásához, ha megfelelő bírálattal vizsgáljuk a török háborúk valóságos indítóokait.

A törökök állítólag azért haragudtak szörnyen a magyarokra, mert azok keresztények, a magyarok viszont a törökökre azért, mert azok pogányok voltak. A valóságban azonban a háború akkor sem volt más, mint zsákmányolás, területek hódítása és mindenféle egyéb gazdasági előnyök kicsikarása a legyőzött féltől. Minden vér- és pénzáldozat a szegényeké, ha pedig a háború „szerecsés“, minden haszon a gazdagoké. Am minden állam katonai ereje gazdasági szerkezetének fejlődéséből ered. Mi tette a török uralkodó osztályt századokon át szükségszerűen állandó hadviselővé?

A gazdasági szükségszerűségek a török államot éppúgy rákényszerítették az elfeudalizálódás útjára, mint ahogy az a Nyugatrómai Birodalom utódállamaiban szükségszerű, tehát elkerülhetetlen volt. Csakhogy a törököknél, minthogy náluk maga az állam is századokkal később alakul ki, mint Nyugateurópában, az elfeudalizálódás folyamata is jóval később kezdődik és épp akkor éri el virágzása tetőpontját, amikor a nyugati feudalizmus szörnyű méretű forradalmak pusztításaitól vérezve megindul a hanyatlás útján. A fiatal török hűbériség felfelé lendülő gazda-

sági ereje az, mely katonai hódítások formájában rátör szomszédaira, hogy egyrészt új területet sajátítson ki, másrészt, hogy felfeléívelő gazdasági rendjének megfelelően növekvő szükségletei kielégítésére a meghódítottakban munkaerőt szerezzen.

A török már Zsigmond király uralkodása alatt erősen támadta a magyar érdekelttséghez tartozó területeket is. Még erősebb lett a harc a Hunyadiak alatt, de épp 1514-ben csend volt a magyar-török határszélen s az Al-Duna vonalán állomásozó és természetesen jobbagypénzen fenntartott zsoldos csapatok könnyen feltartóztathatták az esetleges kisebb becsapásokat.

Az ország urai azonban az önként kínálkozó békét nem az úgyszólamint viszonyok közt élő, súlyos gazdasági válsággal küzdő ország talpraállítására használták ki. Erre nem is gondolhattak, hiszen ha a jobbagyságra raknak újabb terheket, legfeljebb a jobbagyságot tehetik végleg tönkre. Csak önmagukra rakott terhekkel javíthattak volna (?) az ország helyzetén. Ilyesfajta elképzelés azonban felért volna a szentségtöréssel.

Mint magától értetődő természetes megoldás kínálkozott Magyarországon urai számára a külső hódítás gondolata. Az egyházi és világi főurak Magyarországot már rég felosztották maguk között, a jobbagyra már rég nem lehetett több terhet rakni. Ugyanakkor a török birodalom belviszályokkal küzd, gyengének látszik. Az 1456-os jobbagynépfelkelés nagy katonai sikere csak táplálja a dús zsákmánylás reményét. A magyar oligarchia (kevesek uralma) már Konstantinápoly elfoglalásáról ábrándozik. A nemrég még pápai trónusra törő, féktelen nagyravágyású Bakócz Tamás érseket azzal biztatják hízelgő udvaroncái, hogy „készülhet nagyságod, hogy a konstantinápolyi patriarcha díszes ruháját magára öltse“ és Bakócz, ha mást nem, a konstantinápolyi patriarcha címet már meg is kapta.

Kiválóan jó üzletnek ígérkezett a keresztesháború. Nemesak a hódítás reménye kecsegtette a magyar arisztokráciát. A király haditanácsa az egykorú történelmi források szerint arra számított, hogy csupa „hazulról elzüllött kasza-kapakerülő, kinnálló betyárból“ fog kikerülni az önkéntes vállalkozók kereszties serege, de „igazi földműves nem megy oda“. (Márki S. I. m. 70. o.)

A falurosszák, a büntetés elől bujdosók, szóval a parasztság elkeseredett és vállalkozó lemeire gondolhattak s talán a földetlen zsellértömegek egyre inkább munkanélkülivé váló rétegeire is. Ezeknek harcbevetése csak üdvös hatással lehet a közbiztonság és a társadalmi rend szilárdságának megóvása szempontjából is.

Hangulatkeltésül természetesen a parasztságnak (gazdasági nyomorúságukból fakadt) túlbuzgóságát igyekeznek kihasználni, a félreismerhetetlenül hódítani akaró hadjárat céljaira. Erre törekszik a keresztieseket toborzó pápai „bulla“ is.

„X. Leó pápa és Ulászló magyar király és Bakócz Tamás esztergomi érsek, a római udvar bíbornoka s konstantinápolyi patriarcha mindkét nembeli emberekkel összesen és egyenként tudatja, hogy a mindenható Isten akaratából keresztesháborút akarnak indítani és aki ebben részt vesz, fölmentést nyer bűn és bünt-

tetés alól. Azonfelül amely jóakarátú ember a hitetlen török ellen maga helyett mást küld a háborúba, úgy mind a kettő felmentést nyer bűn és büntetés alól.

Ha pedig valamelyik kereszténynek kedve volna a könyörület említt munkájára, de atyja, anyja, felesége vagy rokona csak egyetlen szóval, vagy megjegyzéssel is eltéríteni akarná szándékától, az olyan, mint az ördög tagja, kiátkozott legyen és senki se menthesse fel, csak a pápa. Becsületes asszonyoknak pedig a mindenható Isten ügyében meg kell engedni, hogy a haddal menjenek és a keresztiesek fehéreneműit kimossák, más efféleire gondot viseljenek és a betegeket ápolják“.

Április 24-én a király és az ország nagyjainak jelenlétében hirdette ki Tamás érsek a keresztesháborút és előre pártütőnek bélyegzett mindenkit, aki a szent vállalkozást bármiképpen is akadályozni próbálná. A Bullát megküldték az összes világi és egyházi hatóságoknak a keresztiesek toborzása végett. Ugyanekkor a keresztesháború vezérévé avatták fel és nevezték ki Dózsa Györgyöt. Tamás érsek átadta a pápa által megáldott vörös kereszt zászlót, aztán a vörös és tiz társa mellére kötözte a vörös keresztet.

Dózsanak Pest mellett ütött táborban kellett bevárnia a keresztiesek gyülekezését és ott kellett őket a fegyverforgatásban begyakorolnia, hogy aztán a királyi és főúri bandériumokkal és a határszéli zsoldosokkal egyidejűleg megkezdje a támadást a török ellen.

Dózsa ünnepélyes vezérré avatása napján mintegy háromszáz ember volt csak a Pest melletti táborban, a keresztesháború kihirdetése után azonban hirtelen megmozdult az ország. Az uralkodó osztály hatalmas meglepetésére nemcsak a falurosszák, a büntetés elől bujdosók tódultak a minden vidéken kijelölt gyülekezőhelyekre, hanem a parasztság széles tömegei özönlöttek Pest felé. Voltak egész falvak, melyek bírójuk vagy papjuk vezetése alatt teljes számban fölverték a harci vörös keresztet. A jóbágytság zöme új népvándorlásként tódult a Pest alatti táborba. Ma már nem tudjuk hitelesen megállapítani, hogy milyen elképzelések, milyen belső indítékok mozgósították a parasztság tömegeit arra, hogy példátlan egyöntetűséggel csatlakozzon a pápai Bulla által hirdetett mozgalomhoz. Talán csak az otthoni tűrhetetlen nyomorból akart harctéri kalandok zsákmányt ígérő bizonytalanságába menekülni. Hisz ez a bizonytalanság még mindig ígért valami biztosat: a napi komisz kenyeret, ami csábító erővel vonzhatta el az éhező család, az üres kamra mellől. Vagy talán valóban törökverő, hazavédő lelkesedéssé alakult át a lelkéből feltörő, sokáig elfojtott keserűség.

De az is lehet, hogy némelyikükben már derengett az, amit pár héttel később már nagy fennszóval dörögtek oda, hogy a fegyvert majd azok ellen fordítják, akik „oly sok száz év óta szívják, szopják a mi vérünket“.

Akármit volt is, a kereszteshadjáratot forradalomná nem a paraszttömegek öntudatos felkészülése változtatta.

A hadbavonuló Bulla váratlan sikere nem örömet, hanem csak kínos meglepetést jelentett az ország urai számára. Ha a jobbágy háborúba megy, ki műveli a földeket? Kit sarcolnak, kit zsákmányolnak ki korlátlan szabadsággal? A főnemesség tehát hirtelen pálfordulással a keresztetek ellen fordult. Az egész országban megkezdődtek az erőszakoskodások. Itt is, ott is szétverik a keresztetek vidékenként gyülekező kisebb csapatait. Egykorú feljegyzések szerint:

„Mező-Tur városában bizonyos keresztetek gyűltek össze, akiket a tisztviselők és nemesek fegyverekkel kezdtek zaklatni és, hogy neveltségessé tegyék őket, egy számárnak a farkára keresztet kötöttek, amellet pedig ők is felkeltek ellenük.“

A parasztek erre „mindenféle latorságot“ követtek el. Értsd alatta, hogy védekezni kezdtek, ami természetesen latorság az uralkodó osztály szemében.

„Közülük azonban az urak néhány főböt elfogtak és bilincsekben küldték Budára, hol a király és a nagy urak parancsára mundryjukat kegyetlenül karóba húzták.“

De más, e korból származó feljegyzések is tudósítanak bennünket a nemesség hangulatváltozásáról.

„Az urak pedig elfogták jobbágyaikat és nagyon keményen büntették, némelyeket, akik a kereszt jelét viselték, megölették, a hajdukat pedig a férfiaságuktól megfosztották.“

A már hadbavonultaknak pedig otthonmaradt családját vet-

A parasztek erre „mindenféle latorságot“ követtek el. Értsd ték elő. Bebörtönözték és kínozták őket, hogy erre a hírre a családfönntartók hagyják abba a „bolondja járást“ és térjenek vissza „úr dolgára“.

A földesuraknak dehogyis jutott eszükbe, hogy pár héttel ezelőtt hirdették ki az egyházi és világi hatalom nevében a Bullát, mely szerint kiátkozott legyen, aki „egyetlen szóval vagy megjegyzéssel“ is vissza akarná tartani a hadba indulókat. A parasztság azonban nygon is emlékezett a Bulla szavaira. A Pest alatti tábor keresztetesi között irtózatot elkeseredést váltott ki a kegyetlenkedések híre. Panasszal fordultak az egyházi és világi főhatóságokhoz. Hivatkoztak a Bullára, a törvényekre és követelték az előre is pártütésnek bélyegzett gyalázatosságok megtorlását. Ekkor még azt hitték, hogy egyesek gyalázatosságával állnak szemközt. Még nem tudták, hogy az uralkodó osztály egységesen ellenük fordult mert felismerte, hogy a keresztesháború ilyenén alakulása érdekeit sérti. Mikor aztán a sereg felszerelésére és élelmezésére szükséges eszközöket megtagadták, máju 14-én pedig királyi rendelettel eltiltották a keresztetek további toborzását és parancsot adtak Dózsának, hogy az eddig összegyűlt sereggel azonnal a török ellen vonuljon, egyszerre nyilvánvalóvá vált, hogy a parasztsággal tényleg „bolondját járatták“, hogy az urak a hatalmassá növekedett népfelkelés vesztére törnek.

A királyi parancs a kereszteshad halálos ítéletét jelentette. Ekkor még legfeljebb tízezer lehettek a táborban. Az egykorú becslések tíz- és negyven ezer között ingadoznak. Fegyverzetük hiányos, katonai képzettségük a kezdet kezdetén volt. Ilyen se-

reggel a török ellen vonulni kész öngyilkosság lett volna. De ha elszélednek, otthon dühödt földesuruk kegyetlen büntetése vár rájuk. Ha a török ellen vonulnak, csak dicstelen pusztulásban lehet részük. Így a király parancsát Dózsa is, parasztsága is felbátorodással utasította vissza. Két tűz közé szorultan, méltán érezhették magukat elárvultaknak, és csak egy kiút maradt, az árulás, akarva, nem akarva is — a forradalom.

DÓZSA SZEMÉLYISÉGE ÉS PROGRAMMJA

Az azonnali indulást elrendelő parancsot másnap, vagyis május 15-én újabb királyi parancs követi. Ez a parancs megismétli az előző napi utasítást és megfenyegeti a kereszteseket, hogyha folytatni fogják erőszakoskodásaikat; ellenségként fogják őket tekinteni. Dózsa a parancsot felolvasta népe előtt, majd beszédet tartott, melynek szövegét csupán Bakócz Tamás Taurinus nevű kanonokának feljegyzéseiből ismerjük. Sok hitelt nem érdemelnek. Mindenesetre Dózsa iránt a legesekélyebb szimpátiával sem viseltetik, s ha nem is volt jelen Dózsa beszédénél, úgy közli, ahogy annak tartalma a köztudatban elterjedt.

Dózsa még itt is a török elleni harcról beszél, de éles kifakadásokkal illeti már a főnemeseiket. „Nemességem sokkal becsesebb annál, mit a léha nagyravágás és az álarcot viselő dicsőség válogatás nélkül, hol becsületes, hol becsületlen úton-módon szerezve hágy örökül az utódoknak“. Többszörösen hangoztatja, hogy „Jöjjetek velem, mint egyenlő társaim és kísérom“. „Osszunk meg egymással mindent“.

Ha Dózsa május 15-i beszéde még török háborúról beszél is, cselekedetei már nyíltan forradalmiak. Seregét öt részre osztotta. Körülbelül 3000 embert Száleresi Ambrus pesti polgár vezetése alatt a pesti táborban hagyott. Feladata az volt, hogy szemmel tartsa Budát és a környék nemeseit és amellet igyekezék még a sereget a gyülekezőkkel megerősíteni. Lőrinc pap vezetése alatt a Bácskába, Barabás pap vezetése alatt Eger felé küldött egy-egy csapatot. Mindkettőnek az volt a feladata, hogy küldetésük helyén szervezzék a felkelést, magukhoz vonják az ott gyülekezett kereszteseket és miután feladatukat elvégezték, csatlakozzának Dózsa főhadserégéhez. Maga Dózsa két hadtestet tartott magánál, amelyből egyiknek a vezetését Gergely nevű testvérére bízta. Dózsa a közvetlen irányítás alatt tartott két hadtesttel haladéktalanul elindult — nem a török határ, hanem minden magyarországi parasztnozgalmat kimeríthetetlen ősi erőforrása, az Alföld felé. Keresztesháborúról tehát már szó sincs. A nemes urak belekényszerítették a jobbagyságot a forradalomba. A néhány nap mulva Ceglédre érkező Dózsa már nyíltan forradalmi beszédet tart, amely egyúttal megadja a mozgalom programját is.

De ki volt az a Dózsa, aki országos pompával királyi vezérré avatott emberből rövid néhány hét leforgása alatt a forradalmi magyar parasztság vezérévé emelkedett.

Az egykorú feljegyzések nagyobbrészt csak dühtől eltorzult hangú leírásokat adnak róla. Csak, mint a „latort“ „szörnnyetget“ és „bűnök párnáját“ emlegetik. Még nevét is eltulajdonították tőle és csak mint Székely Györgyöt emlegetik. Ezen a néven bélyegezte meg „örök időkre“ szóló gyalázzattal a parasztforradalmat követő nemesi törvényhozás is.

Ezek a leírások természetesen csupán leíróikra jellemzők. Tény, hogy megbízható leírások hiányában Dózsa György alakja némiképpen elmosódik. Tettei azonban még ellenséges feldolgozásban is egészen más képet adnak, mint a reá dobált gyalázó jelzők.

Mindenekelőtt kétségtelen, hogy jeles harcos és kitünő szervező volt, aki a török felett kivívott vezérei és egyéni diadalai jutalmául kapta a fővezérei megbízást, amelyet mindvégig szakértelemmel és kemény férfiassággal töltött be. Nem volt jobbágy. Székely „kurtanemesi“ családból származott, tehát abból a rétegből, melyet gazdasági helyzete a legközelebb hoz a parasztsághoz. Születési évi teljesen bizonytalan. A személyleírásokat véve alapul, körülbelül negyven éves lehetett a nagy parasztforradalom idejében. Így fiatalságában nem egyszer volt alkalma látni és hallani a főurak túlkapásait. Még, gyermek volt, amikor 1484-ben az erdélyi jobbágyok keltek fel nemes uraik ellen és gyilkolták, pusztították őket. 1492-ben a székelyek kelnek fel az őket elnyomó Báthori vajda kegyetlenkedései és zsarolásai ellen. Sőt csupán 8 évvel a forradalom előtt történt, hogy a „Székelyország lakói és az egész Székelyföldön levő székelyeknek közönségesen minden felső és alsó rendben levői“ gyűlést tartottak Agyagfalván, hogy „különféle egyenetlenségeket és hitvány szokásokat eltörölnének és elhagynának“, „mert a békességnek ellenkezője: az irígység és az egyenességnek ellensége: a kevelység, minden nagy országokat elpusztítanak és az előbbeni állapotjukban megrontanak“. A székelyeknek ez a „minden rendűekhez“ egyformán szóló demokratizmusa él Dózsában. Náluk még él a régi vagyonközösségnek, egyenlő bánásmódon alapuló rendszernek valamelyes maradványa. Dózsának kirívó ellentétként kellett éreznie a dolgozók élete és a henyélő főurak túlkapásai között lévő ellentétet. Mindamellet kétségtelennek látszik, hogy nem készült tudatosan a forradalomra, csupán a szükséges előfeltételek voltak meg benne, hogy adott körülmények között forradalmárrá legyen. Eleinte lelkiismeretes gonddal követett el minden tőle telhetőt a török elleni hadjárat előkészítésére. De nem hagyta seregét cserben akkor sem, mikor a nemesség megváltozott magatartása önvédelmi harcba kergette bele a keresztes jelvényt öltött parasztságot.

Igaza lehet életrajzírójának, Márki Sándornak, hogy a „forradalmi helyzetbe — melyet nem ő teremtet — beletalálta magát“. Vagy talán éppen a forradalmi helyzetben talált magára a nagy parasztforradalom vezére, aki szívvel-lélekkel, tömeghaláltól és saját kínos halálától meg nem riadó hősiességgel tette magává a jobbágyok ügyét. Hogy mennyiben vált szívügyévé a job-

bágy szabadságharc, arról tanulságot tesznek azok a beszédei, amelyek bizonyára töredékben és nem teljesen pontos feljegyzésekben maradtak ránk.

Czegledi beszéde nemcsak magát a vezért, hanem seregének gondolkodásmódját, a parasztlázadás célkitűzéseit és egész programját megvilágítja. A beszéd szövegét Márki a történelmi kritika alkalmazásával hitelesíti, de elfelejtí átfordítani mai magyar nyelvre. A beszéd mai magyar nyelvre fordítva így hangzik:

Dózsa előrebocsátotta, hogy fiatal korában nem levén alkalma tanulnia, mondanivalóját cifrázatlanul adja elő és mindjárt rátért a nemesek közismert bűneire:

„A nemesek elfelejtik, hogy csak az igazi bátorság nemesít és minduntalan az ősök érdemeire hivatkoznak. Pedig ne a nagy urak, hanem a szegény emberek társaságát keresse, aki nemesedni kíván. Mert a szegény ember nem irigykedik és becsülettel viselkedik azzal szemben, aki őt megbecsüli.

Ne mondják azt se, hogy az osztálykülönbség az Isten műve és parancsa. Mert hiszen Ádám és Éva idejében nem volt király, császár, nagy urak és nemesség. Ha tehát mindnyájunknak egy ősapánk és anyánk volt — akkor született urak sincsenek.

Azonban a régi Rómában is, mely az egész világot uralkodott, voltak ugyan nemesek, de ezek nem gazdagságukkal, hanem szerénységükkel és vitézségükkel szereztek hírnevet. A híres Fábiosok és Fabriciusok mind megfoglák az eke szarvát is. Nem háltak puha ágyon, hanem nádkévé.

Ma pedig az elfajult gonosz nemesek nemcsak a maguk vagyonát verik el, hanem a másokét is elveszik. Feslett életet folytatnak, részegeskednek, kendőzik magukat és majmolják a divatot. Minden léha vágyukat kielégítik és egy-egy éjszaka néha hosszú jobbágyéletek egész keresményét pazarolják el. A tiszta vizet nem szenvedik. Egyszerű ételekre sohasem fanyalodnak, mert igazában sohasem éhesek. De az asztalaik görnyednek a drága boroktól és fácánoktól. Még arra is ügyelnek, hogy tartsák a kezüket, mikor nyúl, csirke- vagy más peccsenyét szelnek föl.

Megbecstelenítik az isteni és emberi jogot, mert az igazságot pénzzel hallgattatják el. Megvesztegetéssel jutnak el az ítéletekhez. De tehetnek bármit, mert úgysem bünhődnek meg érte. Meg is tesznek minden istentelenséget. Házasságtörők és buja szenvedélyek rabjai. Nem kímélik az özvegyek és leányok jó hírnevét és még a parasztok menyasszonyai iránt is tolakodók. De aki szemükbe mondja ezt az igazságot, jaj annak. Ha azonban megszorulnak, ikernek mindent, fogadkoznak, mint a kikéző vőfélyek. De a szavukra nincs mit adni, mert állhatatlanok.

Húzzák-vonják a népet és ebből nem csinálnak lelkiismereti kérdést. Könnyebb feladat volna megolvasni tavasszal a fűszálakat, nyáron a búzakalászt, ősszel a termést és télen a hópolyheket és a derült ég csillagait, vagy a sivatag homokszemeit, mint elmondani bűneiket. (folyt. köv.)

Stolte István Miklós